

Kárpáti képek.

II. A nagy Kriván.

A természet gazdagon ellátja anyaggal azt, ki őt rejtett munkásságában észlelni kívánja s ki azon érzelmektől, melyeket szemlélete indít, magát magasabb elmélkedésekre ragadtatni s mélyebb combinációkra vezetetni engedi. Kellemes pillanat az, midőn egy kedves tájat, egy vadregényes tájképet, melyet a nyárelő minden kecsével felékesített, egész pompájában szemünk előtt látunk, midőn a tényezők, melyek az egésznek életet adnak, előttünk kifejlődnek, s mi behatólag s szabadon gondolkozhatunk egész lényegéről, eredetéről, érző s gondolkozó lakóiról s ama változásokról, melyeknek ezek ki vannak s ki lesznek téve.

Kárpátaink, melyekről tudjuk, hogy a vad szagatottság, a zord regényesség bélyegét par excellence magukon viselik, száz meg száz ily érdekes helyet képesek felmutatni. A magas Tátra ily érdekes pontja az is, a melyre olvasóimat ma vezetni akarom.

Liptómege északkeleti részén a 37°38' és 37°42' közt keleti hosszúságban és 49°06' és 49°12' közt északi szélességben, egy a szomszéd h vasmagaslatoktól majdnem különváló hegytömeg fekszik. Ez a nagy Kriván, mely sajátságos ferde alakjánál és fekvésénél fogva, ha távolról szemléljük is, egészen leköti figyelmünket Észak-nyugatra hajló kúpja, mely e havas pittoresk alakját még jobban kiemeli, szolgált nevének eredetül. „Krivý“ szláv melléknév ugyan is ferdét, görbét, s így Kriván ferde hegyet jelent.

Ha Kárpátaink nem volnának oly lakatlanok, a Kriván megmászása gyenge turistákra nézve sem járna nagy erőmegfeszítéssel, de így az érdekelt utas azon kellémetlen helyzetbe jön, hogy, ha a kirándulás gyönyöreit kellő pietással élvezni és idejéből kifogni nem akar, a Kriván alatti fenyves erdőben, a szűz földön, vagy egy üres szénacsűrben kénytelen meghálni. Azonban az erdőben a szabadban, ha meg is van a kellő nyugalom, kimerőszakolni nem lehet. Lassan és fokonként kell megszokni. Pedig a nyugodt alvás ép oly szükséges a turistának arra nézve, hogy a kimerülés ellen útközben magát biztosítsa, mint az egyszerű és tápláló eledel, és a szeszes italok nélkülözése.

Azok tehát, kik ezen primitív nyughelyeket meg nem szokták, jól teszik, ha a belanszkói puszta korcsmában hálnak, s hajnal hasadásakor kocsira vagy lóra ülnek, hogy a másfél mértföldnyi távolságot a hegy aljáig gyorsan s kényelmesen megtegyék. Midőn a liptai Krivánt első ízben másztam meg, az idő úgy hozta magával, hogy nekem is innen kellett kiindulnom, — ide vezetem tehát olvasóimat.

Belanszkó egy puszta korcsma, mely a liptó-szepesi postavonalon, mezők s rétek által hasított erdő között, 794 méternyi magasságban fekszik a tenger színe felett. A vendégszoba ablakai a Kriván felé nyilván, kitérül előttünk a nagyszerű panoráma, melyet ezen hegytömeg szomszéd alhavasával s az alatta fekvő fennsíkkal nyújt. Hosszan terül el egy búján zöldelő rétsík, melynek tarka s sűrű növényzetéből egy-egy kecskefűz (*Salix Caprea L.*), hamvas éger (*Alnus incana DC.*), fehér nyír (*Betula alba L.*) s itt-ott egy karcsú jegenyefenyő (*Pinus silvestris L.*) emelkedik ki. Odább a hegy alja felé mindinkább sűrűbben tűnnek fel a fenyvesek, míg végre a Kriván tövén egy sötét tűlevelű erdő borúl el. Ezen sűrű erdőv a hegynek mintegy kétharmadát környezi. Innen a havas egészen a csúcsig nagyobbára kopasz, s csak néhol kis gyepvánkosokkal s alig tengő moh-, s zuzmókkal van fedve. A mesztelen szirtfelületek, az éles sziklaormok felváltva sötét hegytorkokkal, szírthasadékokkal s tátongó mélységekkel, melyekből a Kriván felső harmada áll, képepezik e tájkép gyupontját s ezek teszik egyszersmind vadregényessé a kilátást. Emeli ezt még a csúcs ferde állása; úgy látszik, mintha mindjárt leakarna szakadni.

De lépjünk ki a rétsíkra. Üres kongás hallatszik lábunk alatt — lépteink nem eléggé biztosak; a föld, melyen állunk, enged lábaink alatt, s egy újabb lépésnél ismét visszatér régi helyzetébe. Néhol mélyebben is hatol be lábunk a ruganyos földbe, s ha onnan kiszabadítjuk fekete süppedék borítját. Mind ez mutatja, hogy nem közönséges talajon, nem is szervesetlen alapon állunk, hanem még szerves rétegen — lápföldön.

A fűvészre nézve ily talaj fokozott érdekel bir, mert nemcsak sok ritkább fajt lel ily helyen, hanem újabb meggyőződést nyer aziránt, hogy bizonyos növényfajok híven ragaszkodnak egy bizonyos talajhoz. Pontos észleletek nyomán tudjuk, hogy a nyilvánoszők (phanerogam-, edénynövények) vegetációjára nemcsak a kiváló helyiség, magaslati fok s égálji viszonyok, hanem azon talaj földtani viszonyai is, melyekből az élethez szükségelt tápanyagokat veszik, lényegesen befolyanak. Más növényeket kedvel a kristályosős-kőzet, mást a mész, a pala-kőzet, vagy a zombékos, az iszapos talaj. Valamely vidék földtani viszonyai az uralgó viránykülem jellemére tehát lényegesen befolyanak. E mellett nemcsak a földréteg specifikus alkatrészei t. i. azok, melyek a kőzet elporlódása, és a rajta levő cryptogam növények felbomlása által támadnak, gyakorolnak befolyást, hanem más egyéb körülmények is,

melyek a kőzet általános tulajdonságaival vannak kapcsolatban. A mészhegység, például, rendszeren, közvetlenül s meredeken emelkedik ki a völgyből, forrásai inkább tövén, mint lejtőjén erednek; szaggatottabb, nagyobb kőromokká omlik, s meredekebb lejtőfokokat képez, mint a lassan emelkedő, szakadatlanabb palahegység. A mészhegység tehát egészben véve kopaszabb, daczára annak, hogy növényfajilag gazdagabb emennél s daczára annak, hogy gyepszigetei és csíkjai sokkal élénkebbeknek s festőiebbeknek látszanak, mint a palahegység kiterjedett s összefüggő növénytakarói. Ismert tény az is, hogy a sás- és pázsitfélék (*Cyperaceák DC.* és *Gramineák DC.*), a csemetyűfélék (*Campulaceák DC.*), a pillangósok (*Papilionaceák*) mésztalajon előbb vesznek el, mint palán, míg a keresztések (*Cruciferák DC.*) és a *Saxifragák DC.* amott jobban tenyésznek; tudjuk azt is, hogy a sziklák és kőromok viránya mészen jobban előtünik, s hogy a síkság növényei mészen előbb elmaradnak, mint palán, s végre, hogy a mész sokkal több, sajátosságos növényalakokat mutat fel. A *Calluna vulgaris* például mészhegyeken nagy területeket foglal el, épen úgy a szőrös rhododendron (*Rhododendron hirsutum L.*) is kedveli; míg ez utóbbi palahegyeken ritkán fordul elő, s inkább a rozsdás testvérfaj, a (*Rhododendron ferrugineum L.*) által van helyettesítve. Hasonlókép a szelíd gesztenyefa (*Castanea vesca L.*) is kerüli a mésztalajt.'

— — — Kora reggel volt. A krivánalji feensík (mely, mint említém, buja növényzetet táplál) még félhomályban feküdt, s már

„Mezőben állok én,
Szívemben égi bék,
És mintha mesziről
Beszédet hallanék.“

A harmatos réten egy botanikus kartárs kíséretében lépdeltem, ki engem ez évben fűvészeti kirándulásaimon mindenütt híven követett. A néma csendet csak néha zavarta meg egyegy juhászcutya rekedt csaholása, vagy a távolban legelésző gulya kolompja, vagy egy éhes ló nyerítése; de a rét lakói, a rovarzenészek ünneplék már, mint Theokrit pásztorai, a hasadó hajnalt. Virágzó bokrokból és cserjékből, a csemeték sűrűségeiből kihallatszott a zene-mániában szenvedő tücskök czirpelése, egyhangú siketítő dobolása — sit venia verbo. Egyszerre elhallgattak ezen zenészek ezrei, s a dobolást halk intermezzó váltotta fel, melyben a rovarvilág többi coryphaeusainak piánón gyakorolt műszer-hangjait is ki lehetett venni. Zúgott, bűgött a kétrőpűek serege, cinczogtak, sziszegtek az izomszárnyasok halk accordokban. Ezeket követték az alsóbb rendű szereplők', a szárnyasok, melyek lábaikat egyszerűen szárnyaikhoz dörzsölik, hogy játszmaikat kénytelenségből leदारálják. — Nem így a házi és mezei tücskök, a sáskák, a halál-óra, a halál-fej s más

rovarzenészek, melyek rendszeres műszerrel: hárfával, dobbal, hegedűvel, czimbalommal é. a. t. bírnak. Egyszerre beáll ismét a fortissimo, mely a halk piánózókat háttérbe szorítja; — s így játszanak ők, felváltva reggeltől estig s estétől reggelig; mert hisz az ő Thalia-templomuk, az örökké szabad természet, mindig nyitva áll nekik úgy, mint a hallgató közönségnek.

Ezen egyhangú hangverseny alatt megnyíltak Flóra szemei is, s mi most már bátran nézhettünk közzéjük. A nagyokat már előbb a távolból is kivihettük — most a kevésbé feltűnőekkel ismerkedtünk meg. Valamint az előbb felsoroltak, úgy álltak itt is, a hősök és a minorum gentium költői rendtelenségben szerteszét; itt az ostormén-bangita (*Viburnum Lantana L.*), a mogyorófa (*Corylus Avellana L.*); ott a babér,- kecske- és kétanyás fűz (*Salix pentandra L., S. Caprea L., S. Arbuscula L.*) Mind ezeknek számos udvarlói vannak, kik ha nem is szeretetből, de legalább önszeretetből, tehát érdekből kísérik őket hűségesen. Hűvös lombárnyékukban biztos helyet talál a *Melampyrum silvaticum L., Rhinanthus minor L., Archangelica officinalis L., Lychnis diurna Sibt.* Posványos, zombékos helyeken tenyész a nyiltszemű *Parnassia palustris L., Pinguicula vulgaris L., Pedicularis silvatica L., Crepis paludosa Mönch.*; ellenben sovány, száraz helyeken a kétlaki gyopár (*Gnaphalium dioicum L., Trifolium badium Schreb., és Scleranthus annuus L.* A magas fűből büszkén emeli ki fejét a szűnyoglábú kosbor (*Gymnadenia conopsea R. Brown*), a szép kékszinű tarnics (*Gentiana Pneumonanthe L. és G. Amarella L.*) A főnemek, a pázsitfélék közül feltűnik különösen az *Aira flexuosa, var. purpurea, a Festuca varia Haenke.* Ezekről eltakarva teng, a földhöz lapulva, a kis *Sagina procumbens L., a Lepigonum rubrum Fries, Spergula arvensis L. Sp. nodosa L.,* s mások.

Az eddig csak gyéren előforduló s inkább csak kisebb, lombos faneműek helyét számosabb tülevelűek foglalják el, melyek itt-ott már kisebb nagyobb pagonyokat képeznek. Ezzel együttesen a fennsík is emelkedik. Mindkét körülmény természetesen a virány jellemén is változtat. Árnyékos nedves helyeken bujálkodik a *Melampyrum nemorosum L., Senecio Jacobaea L., Luzula albida DC., és L. maxima DC., Phyteuma orbiculare L.,* melyek közzé már subalpin növények is vegyülnek, mint a *Ranunculus aconitifolius L., és Goodyera repens R. Brown.* Szabadabb helyeken bőven látható a *Salvia glutinosa L. Gentiana Asclepiadca L., Pedicularis silvatica L., Rumex Acetosa Tourn.* s egyebek, míg a fenyveseket göresösen karolja át a repkény-borostyán *Hedera Helix L.*

Mindig előre haladva beértünk végre az organikus élet nagy világába.

Az erdő rendszerint lényegesen be szokott folyni a tájkép jellemére; ő adja meg az egésznek azt a komoly színezetet, mely egyszerre csodálatot és félelmet gerjeszt. A kriváni erdőöv, melyről fentebb említést tettünk, ami keretünkben is az, a mely után vágyódunk ugyan, de ha egy ideig benne va-

gyunk, e börtönből kiszabadulni kívánunk. Az erdők egyáltalában csak apróbb csemetéket, igénytelen mohokat, zuzmókat és fénykerülő gombákat tűrnek környékükben, és a bokrosabb cserjéket szeretik kiszorítani. Ellenben a hegyi csermelyek iszapos és kavicsos partjai, a meredek szirtnyújtványok s sziklahasadékok szívesen adnak ezen igénytelen faneműeknek menhelyet, melyek itt rendszeresen buján nőnek. A nagyobb fák visszamaradnak és az ehető bogyóneműek nagy száma foglalja el a versenyhelyet. Ezeket a nap itt számos kereszttesek, ajakasok, rózsaneműek s *Scrophularineák*, mint az *Arabis alpina* L., *Tormentilla erecta* L., *Geum urbanum* és *rivale* L., *Scrophularia nodosa* L. és *S. aquatica* L., *Origanum vulgare* L. s más terebélyes csemeték közt érleli meg. Ily helyeken a kifáradt utas gyakran érett málna, eper, fekete és veres áfonya, s piszke-bogyókkal olthatja éhszomját. Ezen kis faneműek közt nagyobb, bokrosabb cserjékre is akadunk; ilyen a csipkebokor, galagonya, mogyorófa; sőt itt-ott nagyobb lombfák is vegyülnek közzéjük, mint az égerfa, fehér bükkfa, kecskefűz s mások. A lombfák közt a *Ranunculus acris* L. és *lanuginosus* L., *Doronicum austriacum* L., *Phyteuma spicatum* L., *Lonicera nigra* L., *Thalictrum aquilegifolium* L., *Senecio nemorensis* és *Cineraria campestris* Retz. jönnek elő, ellenben a fenyvesek környékét *Veronica montana* L., *Pyrola secunda* L.; és *P. uniflora* L., *Vaccinium Myrtillus* és *Vitis Idaeae* L., *Oxalis acetosella* L., s a *Synantherák*, *Scrophularineák* és *Rubiaceák* számos fajai ékesítik. A sziklanyújtványokon, kőhasadékokban és kőhalmazok közt a *Saxifraga*-félék, ajakasok, csengetyűfélék s pázsitneműek, mint a *Saxifraga muscoides* Wulf és *rotundifolia* L. *Thymus Serpyllum* L., és *vulgare* L., *Campanula caespitosa* Vill., *rotundifolia* L., és *Scheuchzeri* Vill., *Poa sudetica* Haenke, *Tofieldia calyculata* Whlbg. igyekeznek minden parányi földrögöt, minden porréteget kizsákmányolni. Itt-ott sötét, majdnem áthatlan sűrűségbe tévedünk — kivált a belanszkói patak mentében, — hol apró csemeték is óriási nagyságra nőnek. Ily vadon helyre kerültünk mi is egyszer. Itt *Veratrum album* L., *Caltha palustris* L., (augusztusban még virágzott), *Senecio nemorensis* L., *Petasites albus* Gärtn., *Chrysanthemum leucanthemum* L. hatalmas, áthatlan pagonyt képeztek; s nehogy irányt veszítsünk, vissza kellett térnünk. Más helyt meg számos, elhalt, deli fenyőfák fekszenek a nedves földön, mint elesett vitézek dúló csata után. Valamint a trópusokon liánok fonják körül a porhanyós törzsököt, s orchideák eresztik be nyujtványaikat a puha s könnyen elmálló fahullákba, úgy bujálkodik itt e rothadt közegben a földi szeder, csipke- és piszkebokor; — epercsemeték $\frac{1}{2}$ méternyi magasságra hajtanak ki a faföldből, s a szakálás zuzmó tengerzöld hajzata több rőfnyire csügg le a fágakról.

Ily képet mutat a Kriván a fehér és jegenyefa felső határáig, mintegy 1300 méternyi magasságig. Itt az összefüggő erdőség megszűnik, innen egyáltalában minden magasabb fa eltűnik, s korcsalakok, bokrok és törpe cserjék

által helyettesítettnek, míg végre ezek is a stereotyp henyefenyőnek adják át a küzdőtert.

Ha ezen új világ organikus lényei közzé lépünk, észreveszszük, hogy mindenütt a havasi jellem tiszta bélyegét viselik magukon, mindenütt ugyanazon havasi kecs és báj mosolyog felénk. A növénylepel, habár sokkal kevesebb fajból van összeállítva, mint a völgyben, vagy a hegytájon, barátságos küllegéből, színélevenítségéből és bőségből mit sem veszít. Az új növénycsoportozatok, melyek a völgy, a sík gyermekei helyébe lépnek, a faji szegénységet szépség, illat, sajátosság jellem és eleven színezet által pótolják ki.

Itt mosolyog felénk egy pompás magaslati rét, ott egy illatos, elevenzöld s virágos havasi legelő, melyen számtalan juh s kecske, vagy oda vetődő zerge találja mindennapi eledelét. — De az illatos havasi legelők mellett végtelen szírtalmok és kőmezők terülnek el; felettök s alattok ezernyi láb magas szirtfalak tornyosulnak s merész fokokban húzódnak a csúcs felé. Talán sehol sem festett a nagy természet oly merész ellentéteket egymás mellé, mint itt, sehol sem váltják fel egymást oly mohón az édes kiesség és a sötét borzalom, mint itt. A lapály lakosai a havastáj képződését rendszeren mint lassú átmenetet képzelik a hegyi tájból a végcsúcsig. De a hegyképződésnek ezen lassúdad alakja csak igen ritkán s csak némely előhavason vagy hegynyujtványon látható. Rendszeren — s kivált mészhegyeknél a hegytáj legelői már éles hajlatokon, hegytorkok s hasadékok közt feküsznek. Ezek felett új hegyfokok s lépcsőzetek emelkednek, melyek majd gyengébbek, majd élesebbek s többnyire erdőtelepekkel vannak benöve, itt-ott kis legelőkkel vagy lejtős kőmezőkkel, — csak ha ezeken túl vagyunk, jönnek a havasi legelők, melyek nagyobb vagy kisebb terjedelemben az organikus élet határáig terjednek. Egyes helyeken végtelen változatosság uralkodik a zöld és szürkeszín, a legelők s pázsitos párkányok, a sziklák és szirttorkok eloszlódásában. Más szirtcsúcsok holt vázként állanak előttünk. Meztelen felületeket nem fűdi bokros cserj, éles nyujtványaikat nem puhítja zöldelő gyepvankos, rejtekeik nem adnak szerves életnek lakhelyet. Az egész egy elhalt szírthalom, kimart vajúkkal, zig-zug hasadékokkal; színezete szürke, ősz, de különbözőféle irányban változó, majd sötét lesz egész a feketéig, majd sárgás vagy fehér.

Lépünk közelebb a szerves lények közzé. Az alpin flora képviselői csaknem kivétel nélkül több esztendő növények; s ennek így kell lenni, mert könnyen megeshetnék, hogy egy kedvezőtlen időjárású év hosszabb időre egész növénynemzedékeket elpusztítana az által, hogy a magképződés megghiúsul. Az évelő növények azonban, melyek gyöktő s bujtóág által is szaporodnak, ráérnek egy kedvező nyárt bevárni, midőn magképződés által is szaporodhatnak és távolabb vidékekre is elterjedhetnek. Miután azonban ily kedvező évek a magas havasokon kivált nedves, árnyékos helyeken néha soká váratnak magukra, s a növény csak élő sarjadék által szaporodhatik, beáll azon jelenség, mely épen

nem ritka, hogy egy faj tömegesen összecsoportosúl, s egész fokokat elföd. Ebből világos, hogy mily lényeges befolyással van egy kedvező nyár a havasi virány küllemi változatára.

Már a faneműek apró alakjából, a korcs és törpe fajokból, melyek a magas fa-alj felett jelentkeznek, ki lehet az egész vegetatio havasi jellemét ismerni. Mentül feljebb megyünk, annál alacsonyabb lesz minden növény, szervezetők annál tömörebb. A magas cserjék félcserjékké válnak, a fűzek számos faja kis harasztokká korcsosodik s végre egészen elenyész a csemetenövények összezsugorodnak, — a pázsitfélék, melyek lenn a völgyben $\frac{1}{2}$ —1 méter magasak, itt $\frac{1}{3}$ méternyire, sőt néhány centiméternyi nagyságra szállnak alá. Minden növényke a hidegebb légből az aránylag melegebb felé szít, hozzá lapul fekirányos leveleivel a földhöz, kerüli a fényt, a szabad levegőt. Ugy látszik, mintha a magas téli hó földhöz nyomta volna őket. Leveleik kisebbek, erősebbek s keményebbek, mint a lapályon, sokkal szőrösebbek, puha bundát öltvén fel, melylyel magukat a zord idő ellen védik. Ellenben virágjaik azon néhány rövid meleg nap alatt, melyen ki kell fejlődniök, gyorsan felnőnek, s nagyobbak lesznek. Ennek oka a humusföld könnyűségében, a világosság intenzitásában, a levegő tisztaságában s az alacsonyabb légnyomásban rejlik.

Ehhez járul még az is, hogy a havasi növények sokkal élénkebb, frisebb s elevenebb színekkel birnak. Itt láthatjuk a legsugárzóbb indigókék színt, a a legfényesebb s e mellett a leggyengébb piros színt, erős, majdnem fekete-tébe átmenő barnát, míg más részt a sárga és fehér szín a legtisztább s legvakítóbb minőségben lép fel. Miután a havasi növények rendszeren sűrű gyepet képeznek, mely vagy egész összefüggésében tündököl, vagy apróbb, szét-szórt vánkosok alakjában fődí el az éles szirtbordákat, melyek egymással ismét gyenge nyújtványok által állnak itt-ott laza összefüggésben, miután mint mondók, e havasi gyermekek a barátságos egyetértés s szoros összetartás elvét szigorúan követik, a pompás, egész csoportokban jelentkező színvegyülék az eleven zöld pázsítszőnyegeknak bájos, tündéri kecsket kölcsönöz. Nem kevésbbé emeli a havasi flóra dicsőségét a számos virág s egész növényegyedek balszamos illatja, mint a *Primula Auriculá-é* L., *Stachys alpiná-é* L., a *Thymus*-fajoké, a *Solidago alpestris-é* W. Kit. sat. Az alpesi flóra ugyanis több aromatikusan növényfajt mutat fel, mint a lapály viránya. Jellemző e tájra még az is, hogy itt a narcotikus növények hiányzanak, a mérgesek is csak gyéren fordulnak elő; az egyes fajok jobban válnak el egymástól, s ritkán képeznek hybridákat; továbbá az alpin növények nagy része határozottan keserű és zsongító (adstringens) anyagokat tartalmaz. Jellemző még az is, hogy növések rendszerint elkorcsosodott, miután a természet időszüke miatt a kocsány s levelek kifejlődését elmulasztja s a legrövidebb úton igyekszik virágot s termést teremteni.

A phanerogam növény-családok, melyek a havasi övben változatos alak-

ban fordulnak elő, im ezek: *fűfélék*, *sásfélék*, *liliomfélék*, *kosborfélék*, *fészkesek*, *csengetyűkefélék*, *tarnicsfélék*, *ajkások*, *tájakajkfélék*, *kankalinfélék*, *ernyősők*, *kötőrfélék*, *szirontákfélék*, *keresztesek*, *szegfűfélék*, *rózsafélék* és *pillangósók*. Ezek között leginkább feltűnnek a szép *gentiáneák*, melyek a legkülönb-félébb alakban és színben ékesítik a havasi gyepet, és sok kizárólagos alpinfajt mutatnak fel. A magas *Gentiana punctata* L. és *G. Pneumonanthe* L. büszkén emelik ki fejüket a szomszédság alacsony füvei közül, míg másrészt a *G. acaulis* és *G. verna* czernyi azurkék csengetyűivel vidáman begyöngyözik a sarjadzó gypvánkost. A mint a hó hideg takarójával a magas lejtők-ről visszavonul, kibúvik az örökös hó tőszomszédságában a nyugtalankodó, kedves, havasi harangvirág (*Soldanella alpina*), ibolyaszínű viráglevelkéivel, a *Gentiana frigida* H. fázós csengetyűivel. A nedves földből, mely az olvadó havat környezi, buján lövell fel az *Epipactis palustris*, Crntz. *Coeloglossum albidum*, *Swertia perennis* L., *Viola biflora* L., *Polygonum Bistorta*, *Luzula spicata* DC., *L. multiflora* Lej., *v. nigricans* Dsv., *Meum Mutellina* Gärtn., *Oxyria digyna* Campe, *Lychnis diurna* L. s mások. A sárga, jó illatú kankalinok (*Primula auricula*), az alacsony kötőrfélék számos fajaival, mint a *Saxifraga caespitosa* L., *muscoides* Wulf, *carpatica* W. K., *bryoides* L. egész sziklákat borítanak el; a rózsaszínű szilénék (*Silene acaulis*), a tollas szegfű (*Dianthus plumarius* L.), a törpe kankalin (*Primula minima* L.) nagy szigetekként kiálló gyepeket képeznek; a pompás *Anemone narcissiflora* L., a büszke *Dianthus superbus* L., az *Empetrum nigrum* L. fekete bogóvíval, az *Anemone alpina* L., a tündöklő *Rhodiola rosea* L., a *Luzula albida* DC. var. *cuprina*, *L. maxima* L., *spicata*, *Bellidiastrum Michellii* Cass., *Hieracium alpinum* L., *Doronicum austriacum* Sig., *Poa sudetica* Haenke, *Stachys alpina* L., *Chaerophyllum hirsutum* L., *Epilobium montanum* L., *Rumex Acetosella* L., *Homogyne alpina* Cass., *Senecio cordatus* Koch., *Veronica montana* L., *V. alpina* L., *Campanula caespitosa* Scop., *Gnaphalium norvegicum* Gunn., *Eriophorum latifolium* Hopp., *Avena caespitosa* L., *v. alpina* Sm., *Senecio subalpinus* Koch. *Carex firma* Host., *Gnaphalium supinum* L., *Leontodon hastilis* L., *Potentilla aurea* L., *Senecio carniolicus* Willd., *Sedum annuum* L., *saxatile* All., *Aronia rotundifolia* Pers., *Silene quadrifida* L., *Doronicum Clusii* Tsch., *Sesleria disticha* Pers., *Hieracium alpinum* L., *Campanula Scheuchzeri* Vill., *Pedicularis verticillata* L., *Poa alpina*, *v. vivipara*, *Avena versicolor* Vill., *Solidago alpestris* W. K., *Sedum atratum* L., *S. annuum* L., var. *saxatile*. *Poa distichophylla* Gaud., *Carex atrata* L., *Polygonum Bistorta* L., *Luzula spicata* DC., *multiflora* var. *nigricans* DC., *Hieracium aurantiacum* L., *Bartsia alpina* L., *Meum Mutellina* Gärtn., *Anemone alpina* L., *Aconitum paniculatum* Lam., *Cherleria sedoides* L., *Hypochoeris uniflora* Vill., *Poa laxa* Haenke, *Salix herbacea* L., *Nardus stricta* L., *Chrysanthemum alpinum* L., *Hieracium grandiflorum*, Tsch. *Lloydia scrotina*, Salisb., *Sempervivum montanum* L., *Campanula alpina* L.,

Pedicularis versicolor Whlbg., *Dianthus alpinus* L., — az alpin flora legkedvesebb gyermekei közé tartoznak. Mindegyiknek megvan a maga hivatása, ideje és helye. Némelyek kopasz sziklákat fednek, mások a csermely partjait ékesítik, míg mások a hómezőket védik, vagy a havasi réteket díszítik virágzó telepeikkel. Mindegyik hódít országot, talál helyet, hol őt az éltető természet kifejti.

De a havasok ezen kedves és illatos virágtelepei nem oly könnyen hozzáférhetők a fűvésze nézve, mint a lapály vagy hegyvirány növényei. Sok fáradságos küzdés, több veszedelmes akadály legyőzése után nem ritkán életveszély közt szakítja le a fűvész kedvesét, mely után épedett. S ily pillanatok nem ritkák egy szenvedélyes florista életében. Ezt megvilágíthatja a következő, kissé pikáns történetke, mely velem történt, midőn a Krivánt első ízben másztam meg s melyet csaknem életemmel fizettem meg.

A Kriván tudvalevőleg két alhavasi nyújtványt bocsát ki. Egyet délnyugatnak, a másikat délkeletnek. E két láncolat közt fekszik a belanszkói patak vad vize s ennek eredete. Én társammal még a délnyugati hátgerinczen voltam, s lassan előre lépdelve gyűjtém havasi kedveseim legszebbjeit. De a Kriván forrás-szegénysége s az ebből eredő kínzó szomj csak hamar erőt vett rajtam úgy, hogy Flóra gyermekeiről megfeledkezve, egész figyelmemet a vízre fektetém. Addig is míg forrásra akadtam, keresve kerestem a sóskafajok (*Rumex Acetosella* L., *R. Acetosa* L.) leveleit, hogy savanyús ízők által égő szomjamat olthassam. De egyszersmind a völgy felé is tartottam, hol a belanszkói patak eredetét gyanítottam. Feszült nyugtalanságomban szememet ideoda vetve, egy gyengén fehérlő esik kötö le figyelmemet, s adótt lépteimnek irányt. Gyorsan előre haladva, nem sokára eloszlott utolsó kételyem is, s biztos voltam abban, hogy a tündöklő ezüstszalag egy zuhatag tükröződő vize. Sem jobbra sem balra nem figyelve, előre törtünk tehát kövön, gödrön a csábító víz felé, melyet végre el is értünk, — s élveztünk. Új erőt és friss kedvet nyerve, ismét hűséget esküdtem kis kedveseimnek s újlag utánok kezdtem járni. — A zuhatag vize új életet szült e tájon; még a sziklák legsoványabb rései is új meg új, szebbnél szebb fajokat rejtettek. Itt a kötőfélék kiálló párnái ötlöttek szemünkbe, ott a tarnicsfélék, a kankalinfélék diszló virágai, s mi csábításuknak engedve megkísértettük a legvakmerőbb utat is. A két hegynyújtvány közzé szorítva, meredeken esik le a völgybe egy lejtős sziklafal, melyről a jeges víz mintegy 200 méternyire zuhan le. Ezen lejtő oldalait itt ott térfokok, nagyobb kisebb sziklanyílások s körepedések váltják fel úgy, hogy négykézlábbal a továbbmászás ezen támpontok mellett nem lehetetlen ugyan, de nagyon bajos, s különösen veszélyessé válik az által, hogy a sziklafelületek itt a zuhatag fokokénti esése által megnedvesülnek s csak a kiállóbb kőnyújtványokon engednek száraz s ennél fogva biztos támpontot. De a szenvedélyes fűvész veszélyt nem ismer. A szemem előtt egész pompájá-

ban ragyogó növénykét herbáriumom számára meg kellett nyerni, s midőn a kis hamist már kezemben tartottam, ismét új, még magasabban fekvő alpin-füvecskék ötlöttek szemembe. Ezeket is kell birnom, gondolám, s engedtem csábításuknak. De egy harmadik, egy negyedik ily csábítás után, melynek hasonlókép ellent nem állhattam, s mi közben a visszamenetről megfeledkeztem, azon vettem észre magamat, hogy ez immár kivihetetlen; mert előre menve a száraz kőszigetecskéket még meg lehetett ugyan válogatni, — de nem úgy a lemenetnél, midőn könnyen lépheték nedves, csúszós felületre, s biztos halál várna reám. Nem lévén választás, folytattuk tehát mindketten nyaktörő utunkat; kimért ovatossággal megpróbáltuk minden kőszeglet, minden szirtnyújtvány horderejét, mi előtt belékapaszkodtunk volna, előre kiszemeltünk minden talpalatnyi földet, melyre lábainkat helyezni akartuk; míg végre egy körülbelől 3 méternyi hosszú és 2 méternyi széles párkányra értünk, melylyel utunk egyszerre el lett zárva. Előttünk volt egy meredek sziklafal, alattunk a tátongó mélység, jobbra s balra megmászhatlan szirtormok. Látván, hogy, ha egyáltalában van innen még menekülés, az csak nagy erőmegfeszítés és életkockázat mellett vihető ki, — jónak találtuk a nyaktörő ut fáradsalmait egyelőre kipihenni. Ez alatt papirok közé helyeztük az említett helyen gyűjtött növényeket, s egy magunkkal vitt villás reggeli által erősítők s így előkészítők testünket a kifőzendő terv kivitelére. A sovány lakoma végeztével ismét szemlét tartottunk a szűk párkányon, s szigorú vizsgálat után kisütöttük, hogy az egyetlen lehetséges menekülés akként történhetnék, ha mi az előttünk álló sziklafalat megmászhatnánk. Ez azonban körülbelől 3 méternyi magas és függélyes irányú volt; — párkányzatát zöldelő gyep fedte. Mi tehát minden sürgősséggel magunkról levetve, ezen sziklafokra dobtuk, s végre ruháinkat szorosán testünkhöz kötve, a műtéthez láttunk. Én mint nehezebb fél háttal támaszkodtam a kiszemelt falnak, s biztos alapot véve, lépcsőzetül szolgáltam társamnak, ki ügyes tornász létére, midőn kezeivel a sziklafal párkányzatát elérte, szerencsésen felveté magát a gypszigetre. De a kecske még a kútban maradt. Társamtól függött, hogy megment-e? Ez összeszedte a különféle úti- s növénytaska- s egyéb szíjakat s erősen egymáshoz kötötte. Ekkor biztos támpontot keresett ki a gyepben, s hasra feküdve eresztette le hozzám a kötélzetet, melyen én, ég s föld közt függve, kapaszkodtam fel a biztos helyre. Innen már nyílt út vezetett a csúcsra.

Ily s hasonló pikanteriákat a természet nem épen ritkán talál a mérész s szenvedélyes turista elé. De végre ezeket is megszokja az ember.

Mintegy 2100 méternyi magasságban (*Nad Prachibu*), s a *fehér Vág* oldalán (*Nad Pawlownu*) elhagyott aranybányák tárnáira akadunk. Ezek már 1773-ban el hagyattak, s most már csak a nyílások s a bányalakok elpusztult romjai láthatók. Az arany sárga kovarczban (*Quarz*) fordul elő, a mint azt az idő moha alatt elpusztult kőhalmazokon még most is látni lehet.

(G e n e r s i c h) állítása szerint az aranyat a quarzban pusztá szemmel is lehetett látni, de az nagyobbára oly finoman volt ott eloszlóva, hogy csak zúzó és iszapoló-malmokban lehetett finom aranypor alakjában napvilágra hozni. Midőn Genersich 1807-ben a Krivánon volt, a bányák már pusztán állottak. Fornet József csorbai evang. lelkész azonban, kiről Genersich munkáiban is említést tesz, 1797-ben még két tárnába (Stollen) bejuthatott, s az aranytartalmú kovareczenetet 7—10 centiméter vastagnak találta. Ezen bánya, melyet a múlt század második felében egy l i p t ó - h i b b e i társaság birt, azért hagyatott el, mert a telérek igen gyengék voltak, ki nem tartottak az aknamélybe, s mert a kő, melyben előfordúlt, igen kemény, s végre mert oly magasan fekszik a henyefenyőtáj felett, hogy bajos volt hozzája félni. Hogy ezen bányák hosszú időn át, s értelmes kezek által miveltek, bizonyítják a bányautak, melyek mintegy 1½ mértföldnyi terjedelemlre, sziklakon s sziklahalmokon keresztül építettek. Sziklarobbantások nyomai még most is láthatók. Később midőn a hibbei társaság a miveléssel már felhagyott, P a l z m a n n Márton Iglórol még egy 60 méter mély tárnát ásatott, melylyel a többi meneteket aláásni akarta.

Az aranybányáktól felfelé az út igen meredek, úgyhogy a sziklaereszen, mely mintegy 45° lejtőségben esik, már a kezeket is kell a járásra használni. Félórai fáradságos menet után az út a keleti hegygerinczen ismét valamivel kevésbé lesz fásasztó, a mennyiben nagy szirtromok halmazán vezet keresztül; de közvetlenül a hegy csúcsa alatt ismét oly meredekké válik, hogy csak négykézláb vihető ki. De végre ezzel is szerencsésen megküzdik az ember s felér a 2543 méter (7913') magas csúcsra. Ez egy patkóalakot képez, melynek nyugtványai délkelet és délnyugat felé néznek, maga pedig kőhalmazokkal s sziklaromokkal van fedve. Felülete délről északnak 4—6 méter széles, s keletről nyugatnak 30—35 méter hosszú. Apró mohok és zuzmok közt itt még kis gyepázsitok is láthatók, melyeken a következő edénynövényfajok találják tápanyagukat: *Chrysanthemum alpinum* L., *Campanula alpina* L., *Doronicum Clusii* Koch, *Primula minima* L., *Rhodiola rosea* L., *Geum montanum* L., *Trichodium rupestre* Schrad., *Festuca alpina* Schrad., *Poa laxa* Haenke, *Gentiana frigida* Haenke.

Ha ezen szédelgős területről letekintünk s azon roppant mély, csaknem függélyes irányú meredekség felé nézünk, melylyel ezen hegy nyugat felől a k o p r o v a i v ö l g y ből kiemelkedik, lehetetlen, hogy borzalommal ne lépünk vissza. Ezen szemléletet csak lassanként lehet megszokni, s különben is hogy az egyensúlyt el ne veszítsük, le kell feküdnünk. Csak így nézhetünk le biztosan a sötéten tátongó örvény mélyébe. A kilátás ezen magaslatról csak délnek áll egészen szabadon. Szemünk előtt terül el a hosszú V á g - v ö l g y e, melyet a hatalmas királyhegy s ennek elágazó alhavasai s hegynyútványai korlátoznak. A völgy falvai mint apró hangyadombok látszanak innen, oly

parányiak s elmosódottak; ezek közül is már a több mértföldnyire eső Hrádek puszta szemmel alig vehető ki. Dél-Kelet felé látjuk a csorbai tó erdőszegte vízfelületét, s nem messze tőle még egy más kisebb tavat (N a M l á k o c h.) Innen nyugatnak még egy harmadik tó is látható: a Zelené pleso (zöld tó 1922 méter), melyből a fehér Vág veszi eredetét. Északnak a koprovai völgy egyik torkában fekszik a terinszkói tó (6131', 1940 méter.) A terinszkó tó felett, még jobban északnak, tükrödzik a sztrecsintó (4853', 1531 méter), melyből a Bela-patak ered. Nem kevésbé érdekes a kilátás kelet felé, hol mintegy lábunk alatt látjuk azon vad, szaggatott, kopasz, s orgonasípokként kiálló, szétszórt szirtormokat melyek a lejtő hegygerinczén állanak, s melyek által a Kriván a magas Tátra főlánczolatáváj függ össze. Nyugatnak- és északnyugatnak, hová a csúcs orma hajlik, a kilátás igen korlátozt, miután a tichy- és koprovai völgy közt fekvő hegylánczolat azt nem engedi.

A Kriván helyi viszonyainak megvilágítására e következőkben néhány magaslati pontot jegyzünk fel:

A belanszkói puszta-fogadó fekszik a középtenger színe felett	820 méter.
P a w l o w n a p o l a n a	1265 "
A henyeftenyő-táj alsó határa	1330 "
L o m y	1361 "
K o p a	1835 "
A henyeftenyő-táj felső határa	1877 "
N a d P a w l o w n u	1980 "
N a d P r j é h i b u	2078 "
A Kriván csúcsa	2543 "

Lehetetlen e helyen egy természettörténelmi emlékről megfeledezni, mely a maga nemében, Magyarhonban csaknem páratlan volt. Sajnos — már csak volt.

A magas Krivánt ugyanis 1840-ben egy nemes fejedelem látogatta meg, Szászország akkori királya, s a természettudományok buzgó pártolója, Frigyes Ágoston, ki az említett évben, többek közt, a Kriván magas csúcsát is megmászta. Ezen emlékezetes nap megörökítésére, melyen a természeti szülemények iránt fogékony király semmi fáradságot és erőmegfeszítést nem kimélt, hogy hazánk természeti szépségeit megszemlélhesse, még az évben emlékoszlopot emeltek a hegy kellő csúcsán. A 2 $\frac{1}{2}$ méternyi magas emlékjel 2 méter széles és époly magas kőből épült erős talapzaton állt. Négy oldalfalát vaslemezek képezték, melyeken a szász nemzet címere és feliratok voltak láthatók.

Az emlék homlokzatán az említett címert felett gót betűkkel írt következő körirat volt:

„Gott segne Sachsen.“

A jobb oldalfal ezen felíratot viselte: Mons Krivan! Gestas | Regum pri-

mum Fridericum | Augustum regem, Saxoniaeque patrem | Heros intrepidus
spernens | Tua culmina scandit | Et veteros Saxos spectat | Abinde suos | Unde
Tibi splendor venit | quoque fama perennis | Impavidis praestant haec | monu-
menta fidem.

A bal oldalfalat ezen magyar felirat díszíté :

Itt állt egy távol népnek szabadelvű királya,
S e föld szépségén lelke gyönyörbe merült,
Vajha ne csak földét tudják bámulni hazánkban,
Nemzete legyen erős, s tettei hírré dicső !

Az emlék hátán meg ez volt olvasható : Fridrich Auguszt A szászok-
nak Névvel és tettel dicső királya Aug. IV. MDCCCXL. Kiséretében lévén
Heinz Fridrich Főörnagy és segédtsízt, Zipszer Keresztély Tanár és Tanító
Thuránszky Péter Főszolgabíró És Münszter György, Kir. erdőmester s tábla-
bíró, Ki ez emléket Mély tisztelete jeléül Emelte.

A Kriván ezen dísze azonban nem örvendhetett soká fennálltának, mert
azt, fájdalom, nem sokára vandal kezek fel dúlták. Az emlékoszlop lerontatott,
az egyes részek szétszóratták, úgy, hogy már csak egy-egy kőrakás emlékez-
tet azon helyre, melyen egykor e ritka emlékmű állott. Ezen barbarismusról
azt a hírt terjesztgették egyideig, mintha azt havasi pásztorok követték volna el
azon célból, hogy az aranynak vélt kir. koronát, mely a mű tetején ragyo-
gót, elsajátítsák. E fama azonban kevés hitelt érdemel. Mások az egészet
nemzetiségi kérdéssel akarták összefüggésbe hozni, s a csínt a panslavis-
musra fogták. Melyik hír a való, nem tudni. Később a koronát Karczer
nevű hrádeki kamarai tisztviselőnél találták, ki azt, midőn Albrecht főher-
czeg kiváratára az emlék helyreállítása indítványba hozatott, s Koch Ven-
czel akkori rózsahegyí pénzügyi tanácsos a terv valószínűsítésével meg bizatott,
kiadni ígérte. A felterjesztett helyreállítási tervnek munkálatai azonban az il-
lető hatóságnál maradtak.

Ezen emlékmű, mint mű is nagybecsű volt, a mennyiben az egész magas
Tátrában nincs rá eset, hogy egy közel 2600 méter magas hegyen az építézet
szabályai szerint rendes kőfal emeltetett volna, mert azon építkezések, melyek-
ről az aránybányáknál tettünk említést, csak szárazon állítottak fel, kődarabok
s erdei moh egymásra tétele által, minden összekötő vakolat nélkül. Pedig ezen
emlék a természettudományt illette, amennyiben az nem a királynak, mint
olyannak, hanem a természettudományok kedvelőjének és buzgó pártolójának
emeltetett. *Maradjon meg ezzel legalább az emlék emléke.*

SZONTÁGH MIKLÓS.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.